

Uchwała z dnia 12 czerwca 2008 r., III CZP 41/08

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Mirosław Bączyk

Sędzia SN Katarzyna Tyczka-Rote

Sąd Najwyższy w sprawie z powództwa Beaty L. przeciwko Janowi L. o eksmisję, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 12 czerwca 2008 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu postanowieniem z dnia 10 stycznia 2008 r.:

"Czy w czasie trwania postępowania o rozwód małżonek może domagać się eksmisji drugiego małżonka ze wspólnego lokalu mieszkalnego w ramach odrębnego procesu na podstawie art. 13 ust. 2 ustawy o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego, czy też może żądać orzeczenia o eksmisji współmałżonka jedynie w wyroku rozwodowym zgodnie z art. 58 § 2 zd. 2 k.r.o.?"

podjął uchwałę:

Małżonek może wystąpić w odrębnym procesie o eksmisję drugiego małżonka ze wspólnego lokalu mieszkalnego na podstawie art. 13 ust. 2 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (jedn. tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266 ze zm.) także w czasie trwania postępowania w sprawie o rozwód, w której nie zgłoszono żądania eksmisji.

Uzasadnienie

Przedstawione zagadnienie prawne powstało w sprawie o eksmisję, przy rozpoznawaniu przez Sąd Okręgowy we Wrocławiu apelacji pozwanego od wyroku Sądu pierwszej instancji nakazującego mu opróżnienie, opuszczenie i wydanie powódce Beacie L. opisanego lokalu mieszkalnego oraz ustalającego, że pozwanemu nie przysługuje prawo do lokalu socjalnego.

Ustalono m.in., że powódka i pozwany pozostają w związku małżeńskim, w czasie którego uzyskali spółdzielcze lokatorskie prawo do spornego lokalu. Od 2000 r. stosunki stron pogorszyły się; pozwany zaczął podejrzewać powódkę o zdrady, ubliżał jej, nie akceptował pracy i wyjść z domu. W październiku 2000 r. podczas nieobecności żony, córki, zięcia i wnuka, usunął z mieszkania rzeczy powódki i zamknął na klucz wspólną sypialnię. Po tym incydencie powódka, córka, zięć i wnuk wyprowadzili się ze spornego lokalu, a powódka wytoczyła powództwo o eksmisję męża na podstawie art. 13 ust. 2 ustawy z dnia 21 czerwca 2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i o zmianie Kodeksu cywilnego (jedn. tekst: Dz.U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266 ze zm. – dalej: „u.o.p.l.”) oraz powództwo o rozwód. Sprawa rozwodowa jest w toku.

Sąd Okręgowy powziął poważne wątpliwości, czy dopuszczalne jest wytoczenie przez małżonka powództwa o eksmisję drugiego małżonka ze wspólnego lokalu mieszkalnego na podstawie art. 13 ust. 2 u.o.p.l. w czasie trwania postępowania o rozwód, czy też w takiej sytuacji małżonek może żądać eksmisji tylko na podstawie art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wskazane przepisy zawierają regulację prawną o różnym zakresie przedmiotowym i podmiotowym, choć przesłanki orzeczenia eksmisji są podobne; art. 58 § 2 zdanie drugie w związku z § 1 k.r.o. stanowi, że jeżeli małżonkowie zajmują wspólne mieszkanie, sąd w wyroku orzekającym rozwód może, w wypadkach wyjątkowych, gdy jeden z małżonków swym rażąco nagannym postępowaniem uniemożliwia wspólne zamieszkiwanie, orzec jego eksmisję na żądanie drugiego małżonka, natomiast zgodnie z art. 13 ust. 2 u.o.p.l., współlokator może wytoczyć powództwo o nakazanie przez sąd eksmisji małżonka, rozwiedzionego małżonka lub innego współlokatora tego samego lokalu, jeżeli swoim rażąco nagannym postępowaniem uniemożliwia on wspólne zamieszkiwanie.

Nie ulega wątpliwości, że zakres podmiotowy art. 13 ust. 2 u.o.p.l. jest znacznie szerszy niż art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o., który ma zastosowanie tylko w sprawie o rozwód i jedynie w razie jego orzeczenia, a więc obejmuje tylko roszczenie o eksmisję jednego małżonka przeciwko drugiemu, które może być uwzględnione jedynie w razie orzeczenia rozwodu i tylko w odniesieniu do współmałżonka. Orzeczenia eksmisji na podstawie art. 13 ust. 2 u.o.p.l. może

natomiast żądać zarówno małżonek, jak i rozwiedziony małżonek i żądaniem tym można objąć, poza małżonkiem lub byłym małżonkiem, inne osoby z nim mieszkające.

Także zakresy przedmiotowe obu przepisów są różne, gdyż art. 13 ust. 2 u.o.p.l. ma zastosowanie jedynie do takich lokali, które małżonkowie zajmują wspólnie jako lokatorzy w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 u.o.p.l., a więc używają lokalu jako najemcy lub na podstawie tytułu prawnego innego niż prawo własności, podczas gdy art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o. ma zastosowanie do każdego lokalu zajmowanego przez małżonków na podstawie jakiegokolwiek tytułu prawnego lub nawet bez tytułu prawnego. Jedynym ograniczeniem mogą być inne regulacje prawne, które uniemożliwiają orzeczenie eksmisji małżonka ze wspólnie zajmowanego mieszkania, do którego prawo przysługuje wyłącznie jemu, np. z mieszkania będącego jego majątkiem osobistym lub przydzielonego mu z racji pełnionej funkcji.

Nie są także identyczne przesłanki uzasadniające orzeczenie eksmisji, choć niewątpliwie są podobne. W obu przepisach podstawą eksmisji jest rażąco naganne postępowanie współmałżonka, uniemożliwiające wspólne zamieszkiwanie, jednak eksmisja na podstawie art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o. może być orzeczona tylko w wypadkach wyjątkowych. W doktrynie i orzecznictwie podkreśla się wyjątkowy charakter tego przepisu, który zawiera regulację szczególną, ograniczającą jego stosowanie do przypadków wyjątkowego, szczególnie rażącego zachowania współmałżonka (por. m.in. uchwała pełnego składu Izby Cywilnej Sądu Najwyższego z dnia 13 stycznia 1978 r., III CZP 30/77, OSNCP 1978, nr 3, poz. 39 oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 września 1990 r., III CZP 53/90, OSNC 1991, nr 4, poz. 43). Przyjmuje się też, że orzeczenie w wyroku rozwodowym eksmisji z mieszkania, do którego małżonkom przysługuje wspólne prawo, nie jest rozstrzygnięciem definitywnym o tym prawie, o którym ostatecznie orzeka sąd w postępowaniu o podział majątku wspólnego.

Ze względu na to, że przedstawione zagadnienie prawne powstało w sprawie o eksmisję wytoczonej na podstawie art. 13 ust. 2 u.o.p.l., a nie w równoległe toczącej się sprawie o rozwód, w której nie zgłoszono żądania eksmisji, poza rozważaniami Sądu Najwyższego musi pozostać zarówno kwestia stosowania przepisów ustawy o ochronie praw lokatorów w razie orzekania eksmisji w sprawie rozwodowej, jak i kwestie procesowe wynikające z ewentualnego zawiśnięcia sporu

o eksmisję w obu sprawach. Co do pierwszego zagadnienia można tylko wskazać, w ramach argumentów wynikających z podstawy prawnej orzekania w obu przypadkach, że pod rządami ustawy z dnia 2 lipca 1994 r. o najmie lokali mieszkalnych i dodatkach mieszkaniowych (jedn. tekst: Dz.U. z 1998 r. Nr 120, poz. 787 ze zm.), która zawierała obowiązujący od dnia 24 października 1997 r. przepis art. 33 ust. 3 w brzmieniu takim samym, jak art. 13 ust. 2 u.o.p.l., w doktrynie jednolicie przyjmowano, że jeżeli o eksmisji orzeka sąd w wyroku rozwodowym, to jedyną podstawę tego rozstrzygnięcia stanowi art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o. Na gruncie przepisów ustawy o ochronie praw lokatorów Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 marca 2003 r., II CK 91/02 ("Izba Cywilna" 2003, nr 12, s. 40) stwierdził, że sprawa o rozwód, w której zgłoszono wniosek o orzeczenie eksmisji współmałżonka, nie jest sprawą o opróżnienie lokalu, zatem nie ma w niej zastosowania art. 15 ust. 2 u.o.p.l., natomiast jeśli rozwodzący się małżonkowie są lokatorami w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 tej ustawy, mają zastosowanie przepisy art. 14 ust. 1 i 3, które ze względu na odesłanie zawarte w art. 3 u.o.p.l., stosuje się do każdego orzeczenia eksmisji bez względu na jego podstawę, jeżeli zawiera ona regulację mniej korzystną dla lokatora. Ze względu na to art. 58 § 2 k.r.o. nie jest korzystniejszy dla eksmitowanego najemcy, gdyż nie przewiduje możliwości ustalenia po jego stronie uprawnienia do lokalu socjalnego, musi znaleźć zastosowanie art. 14 ust. 1 i 3 u.o.p.l.

Stanowisko to należy podzielić. Przepis art. 3 ust. 3 u.o.p.l. nakazuje stosowanie regulacji korzystniejszych dla lokatora, co w sprawie o eksmisję oznacza stosowanie przepisów korzystniejszych dla eksmitowanego lokatora lub współlokatora. Przepis art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o. – jako podstawa orzeczenia eksmisji – jest korzystniejszy dla małżonka objętego żądaniem eksmisji, pozwala bowiem orzec ją tylko w wyjątkowych wypadkach, podczas gdy art. 13 ust. 2 u.o.p.l. takiego warunku nie zawiera. W razie orzeczenia eksmisji w sprawie rozwodowej, musi natomiast znaleźć zastosowanie art. 14 dotyczący orzekania o uprawnieniu do lokalu socjalnego, gdyż art. 58 § 2 k.r.o. nie jest w tym zakresie korzystniejszy dla eksmitowanego lokatora, nie przewiduje bowiem możliwości przyznania mu prawa do lokalu socjalnego. Trzeba zatem stwierdzić, że gdy orzekana jest eksmisja współlokatora, to w obu sprawach, mimo iż podstawa materialnoprawna orzeczenia jest inna, ma zastosowanie ochrona eksmitowanego współmałżonka przewidziana w art. 14 u.o.p.l.

Powracając do rozważań ściśle związanych z przedstawionym zagadnieniem prawnym, należy stwierdzić, że choć zakresy stosowania obu omawianych przepisów są różne, może dojść do ich zbiegu, nie ma jednak podstaw prawnych do odmówienia małżonkowi prawa do wystąpienia z odrębną sprawą o eksmisję współmałżonka na podstawie art. 13 ust. 2 u.o.p.l. także w czasie trwania sprawy rozwodowej, w której nie zgłoszono żądania eksmisji. Ustawodawca świadomie zawarł w art. 13 ust. 2 u.o.p.l. regulację zbliżoną, jednak podmiotowo i przedmiotowo inną niż w art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o.; dopuszczając w art. 13 ust. 2 u.o.p.l. wystąpienie z żądaniem eksmisji małżonka lub byłego małżonka, a więc bez względu na trwanie lub rozwiązanie związku małżeńskiego, uniezależnił sprawę o eksmisję od postępowania o rozwód. (...)

Jak wskazano, w razie zbiegu możliwości dochodzenia roszczenia o eksmisję na podstawie każdego z omawianych przepisów, jego realizacja w drodze odrębnej sprawy, wytoczonej na podstawie art. 13 ust. 2 u.o.p.l., może skuteczniej i szybciej zapewnić ochronę małżonkowi pokrzywdzonemu rażąco nagannym zachowaniem współmałżonka we wspólnym lokalu. W sprawie o rozwód małżonek żądający eksmisji uzyska tę ochronę jedynie w razie orzeczenia rozwodu i pod warunkiem wykazania wyjątkowych okoliczności uzasadniających orzeczenie eksmisji. W razie oddalenia powództwa o rozwód, żądanie eksmisji, nawet uzasadnione, pozostałoby niezrealizowane.

Konieczność wyjaśnienia wszystkich okoliczności niezbędnych do orzeczenia rozwodu może znacznie wydłużyć oczekiwanie na eksmisję, co z pewnością nie było wolą ustawodawcy w wypadkach znęcania się nad rodziną; zgodnie z art. 17 u.o.p.l. nie mają wówczas zastosowania art. 14 i 16 u.o.p.l. o orzekaniu o lokalu socjalnym i zakazie wykonywania wyroku eksmisyjnego w okresie zimowym, gdy nie wskazano lokalu, do którego ma nastąpić przekwaterowanie. Świadczy to o woli ustawodawcy, aby w wypadku znęcania się nad rodziną wykonanie wyroku eksmisyjnego nastąpiło niezwłocznie, a także by możliwie szybko doszło do jego wydania, co znacznie łatwiej osiągnąć w odrębnej sprawie o eksmisję, wytoczonej na podstawie art. 13 ust. 1 u.o.p.l. Nie jest również obojętne, że wytaczając powództwo na podstawie tego przepisu małżonek może uzyskać eksmisję nie tylko współmałżonka, lecz również innych osób wywodzących od niego swoje prawo do zamieszkiwania w lokalu, oraz że uzyskane na tej drodze orzeczenie – w niektórych przynajmniej przypadkach – będzie miało charakter definitywny.

Wszystko to wskazuje, że gdy małżonkowie zajmują wspólne mieszkanie jako lokatorzy, w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 u.o.p.l., wolą ustawodawcy było pozostawienie małżonkowi pokrzywdzonemu rażąco nagannym zachowaniem współmałżonka prawa decydowania, czy roszczenie o eksmisję współmałżonka będzie realizował w toczącej się sprawie o rozwód, na podstawie art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o., czy wytoczy odrębną sprawę o eksmisję na podstawie art. 13 ust. 2 u.o.p.l.

Przeciwko takiej wykładni nie przemawiają argumenty przytoczone przez Sąd Okręgowy. Możliwość wytoczenia, w określonych wyżej sytuacjach, odrębnej sprawy o eksmisję na podstawie art. 13 ust. 2 u.o.p.l. w czasie trwania sprawy o rozwód, nie prowadzi do „omijania” art. 58 § 2 zdanie drugie k.r.o. ani nie czyni go zbędnym. Znajduje on zastosowanie jako jedyna podstawa prawna żądania eksmisji współmałżonka w tych sytuacjach, w których małżonkowie zajmują wspólnie lokal bez tytułu prawnego lub na podstawie tytułu, niepozwalającego uznać ich za lokatorów w rozumieniu ustawy o ochronie praw lokatorów.

Nie ma też podstaw do obawy, że ustalenie przez sąd w odrębnej sprawie przesłanek orzeczenia eksmisji będzie miało wpływ na ocenę sądu w przedmiocie winy małżonków w sprawie o rozwód. W każdej z tych spraw sąd bada i ocenia okoliczności faktyczne pod kątem przesłanek prawa materialnego stanowiącego podstawę żądania stron i w żadnej z nich nie jest związany oceną sądu dokonaną w drugiej sprawie, dotyczącą innych przesłanek materialnoprawnych. Także argument odnoszący się do kosztów procesu nie może mieć znaczenia, gdyż zasada niepowiększania kosztów bez uzasadnionej potrzeby nie może przeważać nad względami normatywnymi, systemowymi i celowościowymi, uzasadniającymi prawo wyboru strony drogi dochodzenia swoich roszczeń.

Z tych względów Sąd Najwyższy rozstrzygnął przedstawione zagadnienie prawne, jak w uchwale.